

تقریرات دروس خارج فقه

حضرت آیت الله سید محمد رضا مدرسین طباطبائی یزدی (دامت برکاته)

سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴

جلسه هشتادم؛ یکشنبه ۱۳۹۵/۲/۱۲

روایات دال بر حلیت خمس برای شیعه

۱. صحیحی فضلاء:

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ يَعْنِي أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى
عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ حَرِيزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ وَ زُرَّارَةَ وَ مُحَمَّدَ
بْنَ مُسْلِمٍ كُلَّهُمْ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام: هَلَكَ النَّاسُ فِي
بُطُونِهِمْ وَ فُرُوجِهِمْ لِأَنَّهُمْ لَمْ يُؤَدُّوا إِلَيْنَا حَقَّنَا أَلَا وَ إِنَّا شِيعَتُنَا مِنْ ذَلِكَ وَ آبَاءَهُمْ فِي حِلٍّ
وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ فِي الْعِلَلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ
قَالَ وَ أَبْنَاءَهُمْ.^۱

شیخ طوسی رحمته الله این روایت را با سند صحیح خود از سعد بن عبدالله اشعری ثقه نقل می کند که بعد از احمد بن محمد بن عیسی، عالم قم بوده است. ابی جعفر هم مراد احمد بن محمد بن عیسی اشعری قمی ثقه، عالم قم است. عباس بن معروف هم ثقه است.^۲ حماد بن عیسی جهنی غریق الجحفه هم ثقه است.

۱. وسائل الشیعه، ج ۹، کتاب الخمس، أبواب الانفال و ما یختص بالامام، باب ۴، ح ۱، ص ۵۴۳ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۳۷.
صاحب وسائل این روایات را در بابی به نام «بابُ إِبَاحَةِ حِصَّةِ الْإِمَامِ مِنَ الْخُمْسِ لِلشَّيْعَةِ مَعَ تَعَدُّرِ إِبْصَالِهَا إِلَيْهِ وَ عَدَمِ احْتِیَاجِ السَّادَاتِ وَ جَوَازِ تَصَرُّفِ الشَّيْعَةِ فِي الْأَنْفَالِ وَ الْفَيْءِ وَ سَائِرِ حُقُوقِ الْإِمَامِ مَعَ الْحَاجَةِ وَ تَعَدُّرِ الْإِبْصَالِ» جمع آوری کرده است. ایشان قیودی در عنوان باب ذکر کرده که بعد از بررسی روایات و تدبر در آن ها باید دید آیا این قیود مقتضای جمع بین روایات است یا نه.

۲. رجال النجاشی، ص ۲۸۱.

العباس بن معروف أبو الفضل مولى جعفر بن [عمران بن] عبد الله الأشعری، قمی، ثقه. له كتاب الآداب، و له نوادر، أخبرنا أحمد بن علی قال:

حریز بن عبدالله سجستانی هم وثاقتش معروف است. ابوبصیر، زراره و محمد بن مسلم هم از اجلاء روایت هستند. بنابراین سند روایت تمام است و چون به سه نفر از اجلاء ثقات و فضلاء می‌رسد، از آن تعبیر به صحیح‌هی فضلاء می‌شود. مرحوم صدوق رحمته نیز این روایت را در *علل الشرایع* از محمد بن الحسن الصفار نقل کرده که سند ایشان هم تمام است، إلا این که در ذیل روایت به جای «آبائهم»، «ابنائهم» نقل کرده است. ابی بصیر، زراره و محمد بن مسلم جمیعاً از امام باقر علیه السلام نقل می‌کنند که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: مردم هلاک شدند در شکم‌هایشان و فروج‌شان؛ زیرا آن‌ها حق ما را آداء نمی‌کنند. آگاه باشید که همانا شیعیان ما و پدرانشان در حلّیت هستند.

این روایت بیان می‌کند مردم حق ائمه علیهم السلام را آداء نمی‌کنند که طبق روایات بعدی حق ائمه علیهم السلام خیلی چیزهاست، از جمله خمس، انفال و ... اگر ما باشیم و فقط این روایت، دلالت می‌کند که [اموالی که در اختیار ائمه علیهم السلام است از جمله] خمس، مطلقاً برای شیعه حلال شده و هیچ قیدی ندارد، بله نهایت این که کسی ادعا کند مراد اموالی است که به عنوان ولایت و امامت در اختیار ائمه علیهم السلام است نه اموال شخصی آن بزرگواران.

۲. صحیح‌هی علی بن مهزیار:

وَعَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ] عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ:
قَرَأْتُ فِي كِتَابِ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام مِنْ رَجُلٍ يَسْأَلُهُ أَنْ يَجْعَلَهُ فِي حِلٍّ مِنْ مَأْكَلِهِ وَ مَشْرَبِهِ مِنَ الْخُمْسِ
فَكَتَبَ بِخَطِّهِ مَنْ أَعْوَزَهُ شَيْءٌ مِنْ حَقِّي فَهُوَ فِي حِلٍّ.
وَرَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ مِثْلَهُ.^۱

این روایت نیز از لحاظ سند صحیح‌هی می‌باشد. هم‌چنین مرحوم صدوق این روایت را در *من لا يحضره الفقیه* با سند صحیح خود از علی بن مهزیار^۲ نقل کرده است. بنابراین روایت صحیح‌هی می‌باشد.

حدثنا الحسن بن حمزة قال: حدثنا محمد بن جعفر بن بطة قال: حدثنا أحمد بن محمد بن خالد، عن العباس بجمیع حدیثه و مصنفاته.

✓ رجال الشيخ الطوسی، ص ۳۶۱:

العباس بن معروف، قمی، ثقة صحیح، مولی جعفر بن عمران بن عبد الله الأشعری.

۱. وسائل الشیعة، ج ۹، کتاب الخمس، أبواب الانفال و ما یختص بالامام، باب ۴، ح ۲، ص ۵۴۳ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۴۳.

۲. مرحوم صدوق سه طریق به علی بن مهزیار دارد؛ طریق اول ایشان به خاطر اسحاق التاجر ناتمام است. طریق دوم به خاطر ابراهیم بن مهزیار ناتمام است، اما خوشبختانه طریق سوم ایشان تمام است. (احمدی)

✓ من لا يحضره الفقیه، ج ۴، ص ۴۴۶:

علی بن مهزیار می گوید در نامه‌ای که برای امام جواد علیه السلام بود خواندم که مردی از حضرت درخواست کرد که او را در حلّ از ماکل و مشرب از خمس قرار بدهند. حضرت با خط مبارکش آن مرقوم فرمودند: هر کسی که به خاطر شیئی از حق ما در تنگنا باشد، در حلّیت است.

این روایت به سعه‌ی روایت قبل نیست، بلکه فی الجمله بیان می‌کند خمس برای شیعه حلال شده است. البته روایت «من» دارد که بر غیر شیعه نیز قابل تطبیق است، ولی معلوم است که قطعاً غیر شیعه مراد نیست.

۳. صحیح‌ه‌ی ضریس الکناسی:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ] عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانَ الْكَلْبِيِّ عَنْ ضُرَيْسِ الْكِنَاسِيِّ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَ تَدْرِي مِنْ أَيْنَ دَخَلَ عَلَى النَّاسِ الزُّنَا؟ فَقُلْتُ: لَا أَدْرِي فَقَالَ: مِنْ قِبَلِ خُمْسِنَا أَهْلِ الْبَيْتِ إِلَّا لِشِيعَتِنَا الْأَطْيَبِينَ فَإِنَّهُ مُحَلَّلٌ لَهُمْ وَ لِمِيلَادِهِمْ.

وَ رَوَاهُ الْكَلْبِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ ضُرَيْسٍ مِثْلَهُ.^۱

این روایت از لحاظ سند صحیح‌ه می‌باشد.

ضریس الکناسی می گوید امام صادق علیه السلام فرمودند: آیا می‌دانی زنا از کجا داخل بر مردم شده است؟ عرض کردم: نمی‌دانم. حضرت فرمودند: از ناحیه‌ی خمس ما اهل بیت علیهم السلام، مگر برای شیعیان پاکیزه‌ی ما که خمس برای آنها و برای ولادتشان حلال است.

حضرت در این روایت نیز خمس را برای شیعه تحلیل کردند و بعید نیست به نحو شرط متأخر اگر بناست کسی شیعه شود، حلّیت شامل آباء غیر شیعه‌ی آنها هم شود تا اولاد آنها طیب باشد. اما این که حضرت فرمودند زنا از ناحیه‌ی حق ما اهل بیت علیهم السلام داخل بر مردم شده، به این صورت است که مردم، کنیزهایی را که حق امام علیه السلام در آن ثابت بود و به دست آنها می‌رسید - چه به واسطه‌ی بیع و چه بدون آن - بدون این که حق امام علیه السلام را پرداخت کنند استیلا می‌کردند و چون این کنیزها نه به طور کامل ملک یمینشان بود و نه زوجه‌ی آنها، در نتیجه فرزند متولد شده، ولد الزنا بود.

[بیان الطریق إلى علی بن مهزیار]

و ما كان فيه عن علی بن مهزیار فقد رویته عن أبي - رضی الله عنه - عن محمد بن یحیی العطار، عن الحسين بن إسحاق التاجر، عن علی بن مهزیار. و رویته عن أبي - رضی الله عنه - عن سعد بن عبد الله، و الحمیری جمیعا عن إبراهيم بن مهزیار عن أخیه علی بن مهزیار. و رویته أيضا عن محمد بن الحسن - رضی الله عنه - عن محمد بن الحسن الصفار، عن العباس بن معروف، عن علی بن مهزیار الأهوازی.

۱. وسائل الشیعة، ج ۹، کتاب الخمس، أبواب الانتفال و ما یختص بالامام، باب ۴، ح ۳، ص ۵۴۴ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۳۶.

٤. صحیحہی سالم بن مکرم:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ أَحْسَنَ بْنِ سَنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ] عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ
الْوَشَاءِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَائِدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ سَالِمِ بْنِ مُكْرَمٍ وَ هُوَ أَبُو خَدِيجَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:
قَالَ رَجُلٌ وَ أَنَا حَاضِرٌ حَلَّلْتُ لِي الْفُرُوجَ فَفَزِعَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ لَيْسَ يَسْأَلُكَ أَنْ يَعْزِرَ
الطَّرِيقَ إِنَّمَا يَسْأَلُكَ خَادِمًا يَشْتَرِيهَا أَوْ امْرَأَةً يَتَزَوَّجُهَا أَوْ مِيرَاثًا يُصِيبُهُ أَوْ تِجَارَةً أَوْ شَيْئًا أُعْطِيَهُ فَقَالَ
هَذَا لِشَيْعَتِنَا حَلَّالٌ الشَّاهِدُ مِنْهُمْ وَ الْغَائِبُ وَ الْمَيِّتُ مِنْهُمْ وَ الْحَيُّ وَ مَا يُولَدُ مِنْهُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَهُوَ
لَهُمْ حَلَّالٌ أَمَا وَ اللَّهُ لَا يَحِلُّ إِلَّا لِمَنْ أَحَلَّنَا لَهُ وَ لَا وَ اللَّهُ مَا أُعْطِينَا أَحَدًا ذِمَّةً (وَ مَا عِنْدَنَا لِأَحَدٍ عَهْدٌ)
وَ لَا لِأَحَدٍ عِنْدَنَا مِيثَاقٌ.^١

تمام روات این روایت ثقہ اند، إلا این کہ بحثی در رجال در مورد سالم بن مکرم ابو خدیجہ وجود دارد کہ [جناب نجاشی^٢ ایشان را توثیق کردہ است اما] شیخ طوسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ایشان را در *الفہرست*^٣ تضعیف کردہ است، اما همان طور کہ رجالیون تذکر دادہ اند، ظاہراً جناب شیخ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سالم بن مکرم را با سالم بن ابی سلمة اشتباه

١. وسائل الشیعة، ج ٩، کتاب الخمس، أبواب الاتفال و ما یختص بالامام، باب ٤، ح ٤، ص ٥٤٤ و تہذیب الاحکام، ج ٤، ص ١٣٧.

٢. رجال النجاشی - فہرست أسماء مصنفی الشیعة، ص ١٨٨:

سالم بن مکرم بن عبد اللہ ابو خدیجہ و یقال: أبو سلمة الكناسی. یقال صاحب الغنم مولی بنی أسد الجمال. یقال: کنیتہ کانت أبا خدیجہ و أن أبا عبد اللہ علیہ السلام کنایہ أبا سلمة، ثقة ثقة، روى عن أبی عبد اللہ و أبی الحسن علیہما السلام. له کتاب یرویہ عنہ عدۃ من أصحابنا. أخبرنا علی بن أحمد بن طاہر أبو الحسن القمی قال: حدثنا محمد بن الحسن بن الولید قال: حدثنا الحسن بن محمد بن محمد بن عامر، عن معلی بن محمد، عن الحسن بن علی الوشاء، عن أبی خدیجہ بکتابہ.

٣. الفہرست (للشیخ الطوسی)، ص ٧٩:

سالم بن مکرم یکنی أبا خدیجہ، و مکرم یکنی أبا سلمة ضعیف، له کتاب، أخبرنا بہ جماعة عن محمد بن علی بن الحسن بن بابویہ عن أبیہ عن سعد بن عبد اللہ، و الحمیری، و محمد بن یحیی، و أحمد بن إدريس عن أحمد بن محمد عن الحسن بن علی الوشاء عن أحمد بن عائذ عنہ، و أخبرنا الحسن بن عیبید اللہ عن البزوفری عن أحمد بن إدريس عن أحمد بن محمد عن الحسن بن علی الوشاء عن أحمد بن عائذ عنہ، و أخبرنا ابن أبی جید عن ابن الولید عن الصفار عن محمد بن الحسن بن عبد الرحمن بن ہاشم البزاز عن سالم بن ابی سلمة و هو أبو خدیجہ.

٤. معجم رجال الحدیث و تفصیل طبقات الرجال، ج ٩، ص ٢٧:

و الصحیح أن یقال: إن تضعیف الشیخ لا یمکن الأخذ بہ فی نفسہ فی المقام، فشہادة النجاشی و علی بن الحسن بلا معارض. بیان ذلك أن سالم بن ابی سلمة المتقدم قد عرفت قول النجاشی فیہ أن حدیثہ لیس بالنقی، و أن ابن الغضائری ضعفہ، و قد ذکر النجاشی أن له کتابا، أخبرنا بہا عدۃ من أصحابنا بالسند المتقدم فی ترجمتہ، و مع ذلك لم یتعرض لہ الشیخ حتی فی رجالہ، مع أن موضوعہ أعم مما فی الفہرست، أفهل یمکن أن العدۃ المخبرین للنجاشی بکتاب سالم بن ابی سلمة لم یخبروا الشیخ، فلم یعلم الشیخ لا بنفسہ لیدکرہ فی رجالہ و لا بکتابہ لیدکرہ فی فہرستہ؟. فینحصر سر عدم تعرضہ لہ فی تخلیہ أنه هو سالم بن مکرم، فإنه اعتقد أن مکرم کنیتہ أبو سلمة، و قد تعرض لہ فی الفہرست و الرجال، و علیہ فیکون تضعیفہ لسالم بن مکرم مبنیا علی أنه متحد مع سالم بن ابی سلمة، الذی مر کلام النجاشی و ابن الغضائری فیہ، و حیث إنه - قدس سرہ - أخطأ فی

گرفته و تضعیف کرده است. بنابراین سند روایت تمام است.

سالم بن مکرم از امام صادق علیه السلام نقل می کند که در خدمت حضرت حاضر بودم و مردی عرض کرد: فروج را برای من حلال کنید. فریاد امام صادق علیه السلام بلند شد [که این چه درخواستی است!] مردی خدمت حضرت عرض کرد: این فرد از شما درخواست ندارد که مانند کسانی که راه را می بندند (فروج برای او حلال شود) همانا از شما درخواست دارد نسبت به خادمی که می خرد یا زنی که با آن ازدواج می کند یا میراثی که به دستش می رسد یا تجارت و یا شیئی که به او عطا می شود (او را در حل قرار دهید). حضرت فرمودند: اینها برای شیعیان ما حلال است؛ چه آنهایی که حاضر هستند و چه آنهایی که غائب هستند؛ چه کسانی که مرده اند و چه کسانی که زنده اند و کسانی که تا روز قیامت از آنها متولد می شوند، آنچه گفتم برای آنها حلال است. آگاه باش که به خدا قسم حلال نیست مگر برای کسانی که ما برای آنها تحلیل کردیم. به خدا قسم ذمه ای بر کسی نداریم و پیمانی با کسی نداریم [تا مجبور باشیم برای او حلال کنیم].

این روایت هم اطلاق وسیعی دارد و شامل هر چیزی می شود که جنبه ی مالی دارد و اختیار آن به ید

ذک - فإن سالم بن أبي سلمة رجل آخر غير سالم بن مكرم -، فالتضعيف لا يكون راجعا إلى سالم بن مكرم الذي ليس بابن أبي سلمة، بل هو نفسه مكنى بأبي سلمة، فتوثيق النجاشي و مدح ابن فضال يبقى بلا معارض. و كيف، كان فطريق الصدوق إليه: محمد بن علي ماجيلويه - رحمه الله -، عن عمه محمد بن أبي القاسم، عن محمد بن علي الكوفي، عن عبد الرحمن بن أبي هاشم، عن أبي خديجة سالم بن مكرم الجمال. و الطريق ضعيف و لا أقل من جهة محمد بن علي الكوفي. و أما طريق الشيخ إليه فصحيح.

✓ الفوائد الرجالية (للخواجوی)، ص ۳۲۳:

قال الشيخ في فهرست: سالم بن مكرم يكنى أبا خديجة، و مكرم يكنى أبا سلمة، ضعيف، له كتاب. و هذا منه رحمه الله اشتباه، و منه سرى إلى العلامة في الخلاصة. و قال في موضع آخر: إنه ثقة. قال العلامة: و الوجه عندى التوقف فيما يرويه لتعارض الاقوال فيه.

أقول: لا تعارض فيها يوجب التوقف فيما يرويه، لأن بعد تعارض قولى الشيخ و تساقطهما، يبقى توثيق النجاشي، مع ما فيه من التأكيد و على بن الحسن، سالما عن المعارض، فيقوى الظن في صحة ما يرويه.

و لعل نظر الشيخ حينما ضعفه كان على كونه خطابيا، فبعد ما وقف على أنه رجح عنه و تاب و صلح و ثقّه في موضع آخر، فبالحقيقة ثقته اتفاقية، فلا وجه للتوقف فيه و فيما يرويه.

✓ منتهى المقال في أحوال الرجال، ج ۳، ص ۳۰۸:

لا يبعد اتحاد هذا مع ابن أبي سلمة الكندي. و لا يخفى ما فيه. و لعل تضعيف الشيخ لاحتماله ما احتمله في النقد.

۱. رجال النجاشي - فهرست أسماء مصنفى الشيعة، ص ۱۹۰:

سالم بن أبي سلمة الكندي السجستاني حديثه ليس بالنقي، و إن كنا لا نعرف منه إلا خيرا. له كتاب، أخبرني عدة من أصحابنا عن جعفر بن محمد قال: حدثني أبي و أخى قالا: حدثنا محمد بن يحيى عن علي بن محمد بن علي بن سعد الأشعري قال: حدثنا محمد بن سالم بن أبي سلمة، عن أبيه بكتابه.

✓ رجال ابن الغضائري - كتاب الضعفاء، ص ۶۵:

سالم بن أبي سلمة، الكندي، السجستاني. روى عنه ابنه محمد، لا يعرف، و روى عنه غيره. و هو ضعيف، و روايته مختلطة.

امام علیؑ است؛ یعنی هم شامل خمس می‌شود، هم انفال و هم فیه، و شیعه در جمیع این‌ها در حلّیت است.

ه. روایت محمد بن مسلم:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ] عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ صَبَّاحِ الْأَزْرَقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ أَشَدَّ مَا فِيهِ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَقُومَ صَاحِبُ الْخُمْسِ فَيَقُولَ يَا رَبُّ خُمُسِي وَ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ لِشِيعَتِنَا لِطَيْبِ وَ لَادَتُهُمْ وَ لَتَزَكُوا أَوْلَادُهُمْ. وَ رَوَاهُ الْكَلْبِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ. وَ رَوَاهُ الْمُفِيدُ فِي الْمُفْتَعَةِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ... . وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ مِثْلَهُ.^۱

سند شیخ طوسیؒ به سعد بن عبدالله تمام است اما محمد بن سنان مختلفاً فيه است و صباح الارزق هم توثیق ندارد. بنابراین سند شیخ طوسیؒ به این روایت ناتمام است. مرحوم کلینیؒ نیز این روایت را در کافی نقل کرده که در طریق ایشان هم محمد بن سنان واقع شده است. شیخ مفیدؒ نیز این روایت را مرسلأ نقل کرده و مرحوم صدوقؒ نیز در من لا یحضره الفقیه با سند خود به محمد بن مسلم نقل کرده که سند صدوقؒ به محمد بن مسلم ناتمام است.^۲ بنابراین روایت از لحاظ سند ناتمام است.

محمد بن مسلم از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام نقل می‌کند که فرمودند: همانا شدیدترین چیزی که مردم در روز قیامت گرفتار آن هستند، این است که صاحب خمس بایستد و بگوید یا رب! خمس من چه شد. و به تحقیق آن را پاکیزه و حلال قرار دادیم برای شیعیانمان تا این که ولادت آن‌ها پاکیزه باشد و فرزندان‌شان پاکیزه باشند.

این روایت هم بیان می‌کند خمس برای شیعه حلال شده است تا ولادت آن‌ها پاکیزه باشد، لازمی آن این است که برای پدران غیر شیعه آن‌ها هم حلال شده باشد.

۱. وسائل الشیعه، ج ۹، کتاب الخمس، أبواب الانفال و ما یختص بالامام، باب ۴، ح ۵، ص ۵۴۵ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۳۶.

۲. علی بن احمد بن عبدالله البرقی و نیز جد و پدر ایشان، مجهول هستند و در کتب اصلی رجالی شیعه ذکر نشده‌اند. (احمدی)

✓ من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۴۲۴:

[بیان الطريق إلى محمد بن مسلم الثقفی]

و ما کان فیه عن محمد بن مسلم الثقفی فقد رویته عن علی بن أحمد بن عبد الله ابن أحمد بن أبی عبد الله، عن أبیه، عن جدّه أحمد بن أبی عبد الله البرقی، عن أبیه محمد بن خالد، عن العلاء بن رزین، عن محمد بن مسلم.

۶. روایت یونس بن یعقوب:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ] عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَدَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْقَمَاطِينَ فَقَالَ: جُعِلْتُ فِدَاكَ تَفْعُ فِي أَيْدِينَا الْأَرْبَاحُ وَالْأَمْوَالُ وَتِجَارَاتٌ نَعْلَمُ أَنَّ حَقَّكَ فِيهَا ثَابِتٌ وَأَنَا عَنْ ذَلِكَ مُقَصِّرُونَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا أَنْصَفْنَاكُمْ إِنْ كَلَّفْنَاكُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ.^۱
وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ وَ كَذَا الْمُفِيدُ فِي الْمُقْنَعَةِ.^۱

سند شیخ طوسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به این روایت به خاطر محمد بن سنان که مختلفاً فيه است ناتمام است. مرحوم صدوق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نیز این روایت را از یونس بن یعقوب نقل کرده که این سند به خاطر الحکم بن مسکین ناتمام است. شیخ مفید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم در المقنعة مرسلأً از یونس بن یعقوب نقل کرده است. بنابراین این روایت از لحاظ سند ناتمام است.

یونس بن یعقوب می گوید خدمت امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ بودم که فردی از فروشندگان گندم داخل شد و عرض کرد: فدایتان شوم! در دنیا سودها، اموال و تجارتی واقع می شود که می دانیم حق شما در آن ثابت است و ما در آن مقصر هستیم. امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمودند: با شما با انصاف رفتار نکردیم اگر شما را امروز تکلیف کنیم [که حقوق ما را بپردازید]

این روایت هم دلالت دارد خمس فی الجملة برای شیعه حلال شده است؛ زیرا می فرماید «إِنْ كَلَّفْنَاكُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ».

۷. روایت داود بن کثیر الرقی:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ] عَنْ الْهَيْثَمِ بْنِ أَبِي مَسْرُوقٍ عَنِ السَّنْدِيِّ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُمَرَ الزِّيَّاتِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرِ الرَّقِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: النَّاسُ كُلُّهُمْ يَعِيشُونَ فِي فَضْلِ مَظْلَمَتِنَا إِلَّا أَنَا أَخْلَلْنَا شِيعَتَنَا مِنْ ذَلِكَ.
وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرِ الرَّقِيِّ وَ رَوَاهُ فِي الْعِلَلِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْهَيْثَمِ النَّهْدِيِّ مِثْلَهُ.^۲

۱. وسائل الشیعة، ج ۹، کتاب الخمس، أبواب الانفال و ما یختص بالامام، باب ۴، ح ۶، ص ۵۴۵ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۳۸.

۲. وسائل الشیعة، ج ۹، کتاب الخمس، أبواب الانفال و ما یختص بالامام، باب ۴، ح ۷، ص ۵۴۶ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۳۸.

سند شیخ طوسی رحمته به این روایت به خاطر مجاهیل و نیز افراد مختلف فیه ناتمام است، از جمله یحیی بن عمر الزیات، الهیثم بن ابی مسروق و سند مرحوم صدوق رحمته در من لایحضره الفقیه نیز ناتمام است. سند علل الشرایع نیز به هیثم النهدی می‌رسد که ناتمام است. بنابراین این روایت از لحاظ سند ناتمام است. داود بن کثیر الرقی می‌گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمودند: تمام مردم در بهره‌ی آنچه که به ما ظلم می‌شود زندگی می‌کنند [یعنی با غضب در اموال ما زندگی می‌کنند] الا این که ما شیعیانمان را حلال کردیم از این ظلم.

۸. روایت حکیم:

و [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ] بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ يُوسُفَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ حُكَيْمٍ مُؤَدَّنِ بْنِ عَيْسٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ﴾ قَالَ: هِيَ وَاللَّهُ الْإِفَادَةُ يَوْمًا بِيَوْمٍ إِلَّا أَنْ أَبِي جَعَلَ شَيْعَتَنَا مِنْ ذَلِكَ فِي حِلٍّ لِيَزُكُّوا.

و رَوَاهُ الْكَلْبِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ نَحْوَهُ.^۱

سند شیخ طوسی رحمته به علی بن الحسن بن فضال به خاطر ابن عبدون و علی بن محمد بن الزبیر ناتمام است.^۲ محمد بن سنان هم مختلف فیه است و حکیم (مؤدَّن بن عیس) هم توثیق ندارد. مرحوم کلینی نیز این روایت را نقل کرده که سند ایشان به خاطر محمد بن سنان ناتمام است. بنابراین این روایت از لحاظ سند ناتمام است.

حکیم می‌گوید خدمت امام صادق علیه السلام در مورد آیه‌ی شریفه‌ی ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ﴾ سؤال پرسیدم. حضرت فرمودند: به خدا قسم مقصود، استفاده‌ای است که روز به روز حاصل می‌شود، الا این که پدر من (امام باقر علیه السلام) شیعه را نسبت به آن در حلیت قرار داد تا پاک باشند.

۹. روایت حارث بن مغیره النصری:

وَعَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ] بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ [وَعَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ أَبِي عَمَارَةَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ النَّصْرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام

۱. وسائل الشیعة، ج ۹، کتاب الخمس، أبواب الانفال و ما یختص بالامام، باب ۴، ح ۸، ص ۵۴۶ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۲۱.

۲. تهذیب الاحکام، المشیخة، ص ۵۵:

و ما ذکرته فی هذا الكتاب عن علی بن الحسن فضال فقد اخبرنی. به احمد بن عبدون المعروف بابن الحاشر سماعا منه و اجازة عن علی بن محمد بن الزبیر عن علی بن الحسن بن فضال.

قَالَ: قُلْتُ لَهُ إِنَّ لَنَا أَمْوَالًا مِنْ غَلَّاتٍ وَتِجَارَاتٍ وَنَحْوِ ذَلِكَ وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ لَكَ فِيهَا حَقًّا قَالَ فَلِمَ
أَحْلَلْنَا إِذَا لَشِيعَتِنَا إِلَّا لَتَطِيبَ وَلَادَتُهُمْ وَكُلُّ مَنْ وَالَى آبَائِي فَهُوَ فِي حِلٍّ مِمَّا فِي أَيْدِيهِمْ مِنْ حَقِّنَا
فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ.^۱

این روایت از لحاظ سند ناتمام است؛ چون مشتمل بر مجاهیل متعدد است. البته احمد بن محمد بن ابی نصر در سند واقع شده اما به نظر ما از این طریق نمی توان تصحیح سند کرد.

حارث بن المغیره النصری می گوید خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: همانا برای ما اموالی از غلات و تجارات و امثال آن هست و علم داریم برای شما در این اموال حقی هست. حضرت فرمودند: حلال نکردیم این حق را برای شیعیانمان مگر برای طیب ولادت آن‌ها. و هر کسی که پدران مرا دوست بدارد در حلّ است نسبت به آنچه از اموال ما در اختیار آنهاست، پس شاهد به غائب خبر را برساند.

۱۰. صحیح‌ه‌ی الفضیل بن یسار:

و [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ] بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّقَّارِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَّاءِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ بُرَيْدٍ عَنِ الْفَضِيلِ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ وَجَدَ بَرْدَ حُبْنًا فِي كَبِدِهِ فَلْيُحْمَدِ اللَّهَ عَلَى أَوَّلِ النِّعَمِ قَالَ قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا أَوَّلُ النِّعَمِ؟ قَالَ: طَيْبُ الْوِلَادَةِ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام لِفَاطِمَةَ عليها السلام: أَحْلَى نَصِيْبِكَ مِنَ الْفِيءِ لِآبَاءِ شِيعَتِنَا لِيُطِيبُوا ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنَّا أَحْلَلْنَا أُمَّهَاتِ شِيعَتِنَا لِآبَائِهِمْ لِيُطِيبُوا.^۲

الفضیل بن یسار نقل می کند امام صادق علیه السلام فرمودند: هر کسی که خنکی محبت ما را در قلبش احساس می کند، پس خداوند متعال را بر اول النعم حمد کند. عرض کردم: فدایتان شوم! اول النعم چیست؟ حضرت فرمودند: طیب ولادت سپس امام صادق علیه السلام فرمودند: امیرالمؤمنین علیه السلام به حضرت فاطمه علیها السلام فرمودند: نصیب خودت را از فیء برای پدران شیعیانمان حلال کن تا این که پاکیزه باشند. سپس امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا مادران شیعیانمان را برای پدرانشان حلال کردیم تا پاکیزه باشند.

این روایت از لحاظ سند صحیح‌ه می باشد.

والحمد لله رب العالمین

جواد احمدی

۱. وسائل الشیعة، ج ۹، کتاب الخمس، أبواب الانفال و ما یختص بالامام، باب ۴، ح ۹۱، ص ۵۴۷ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۴۳.

۲. همان، ح ۱۰ و تهذیب الاحکام، ج ۴، ص ۱۴۳.